

KRZYSZTOF SALA

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Polska ■ Pedagogical University of Cracow, Poland

Rola turystyki w rozwoju obszarów transgranicznych na przykładzie Euroregionu Niemen

The Role of Tourism in the Development of Cross-Border Areas Based on the Example of the Neman Euroregion

Streszczenie: Celem niniejszej publikacji jest zaprezentowanie roli ruchu turystycznego jako czynnika determinującego rozwój obszarów transgranicznych. W artykule podano przyczyny, podstawy i uwarunkowania rozwoju turystyki transgranicznej. Opisano genezę, przyczyny powstania i podstawy formalne funkcjonowania euroregionów, a także scharakteryzowano znaczenie turystyki w aktywizacji gospodarczej obszarów nadgranicznych. Artykuł zawiera również dane statystyczne i ich analizę w odniesieniu do zmian, które zaszły w ostatnich latach. Jako przykład dla rozważań wykorzystano Euroregion Niemen. Publikacja stanowi też próbę prognozy przyszłej sytuacji w dziedzinie turystyki transgranicznej i roli tego euroregionu w przyszłości. Literatura dotycząca omawianej tematyki jest dość bogata. Artykuł powstał przy wykorzystaniu materiałów książkowych i prasowych, a także ogólnodostępnych danych statystycznych i informacji netograficznych. Metodą badawczą zastosowaną w artykule stała się krytyka piśmiennicza literatury obejmującej poruszaną tematykę. Podejście badawcze uwzględnia dane ilościowe i jakościowe dotyczące turystyki w obszarach transgranicznych. Narzędzie badawcze stanowiła analiza danych statystycznych. Wyniki badań wyraźnie wskazują na znaczącą rolę turystyki w aktywizacji gospodarczej wszystkich krajów obszaru transgranicznego. Wnioski, które można wysnuć na ich podstawie, wyraźnie wskazują na celowość istnienia i funkcjonowania euroregionów na obszarze Europy, a w szczególności omawianego Euroregionu Niemen. Sam euroregion stanowi czynnik pobudzający i rozwijający aktywność turystyczną.

Abstract: the purpose of this publication is to present the role of tourism as a factor in determining the development of cross-border areas. The article provides the reasons and basis for cross-border tourism development. It also describes the origins, causes and legal regulations regarding the functioning of euroregions, as well as characterises the importance of tourism in economic activation of border areas. The paper also contains statistical data and their analysis in the context of the changes that have taken place in recent years. Euroregion Neman serves as the source for considerations. The article also attempts at forecasting the future situation in cross-border tourism and the role of this Euroregion in the future. Literature on this subject is quite rich. The article was written with the use of books and press releases, as well as statistical data and Internet sources. Research method used in the article is a review of literature covering analysed topics. The research takes into account quantitative and qualitative data on

tourism in the cross-border areas. Analysis of statistical data constitutes the research tool of the article. Results of the research clearly indicate the important role of tourism in the economic activation of all countries of the cross-border area. Conclusions that can be drawn on their basis clearly indicate the desirability of the existence and functioning of Euroregions in Europe, and in particular of the Euroregion Neman. The euroregion itself is a factor stimulating and developing tourism activity.

Słowa kluczowe: euroregion; obszar transgraniczny; ruch turystyczny; turystyka

Keywords: Euroregion; tourist traffic; tourism; transborder area

Otrzymano: 18 października 2016

Recived: 18 October 2016

Zaakceptowano: 23 lutego 2017

Accepted: 23 February 2017

Sugerowana cytacja/Suggested citation:

Sala, K. (2017). Rola turystyki w rozwoju obszarów transgranicznych na przykładzie Euroregionu Niemen. *Przedsiębiorczość – Edukacja [Entrepreneurship – Education]*, 13, 143–158. DOI: 10.24917/20833296.13.11

Wstęp

Turystyka stanowi jeden z największych fenomenów współczesnej gospodarki. Jej znaczenie w codziennym życiu jest trudne do przecenienia. Liczba uczestników ruchu turystycznego systematycznie wzrasta i przekroczyła już miliard osób na całym świecie. Turystyka wywiera istotny wpływ na wiele aspektów codziennego życia człowieka i kształtuje jego światopogląd. Jej wyjątkowość polega przede wszystkim na tym, że poznawaniu świata towarzyszą regeneracja sił psychicznych i fizycznych oraz kształtowanie osobowości. Przyczynia się to do wzmacniania więzi pomiędzy narodami, kreuje nowe miejsca pracy i dostarcza pokaźnych dochodów dla gospodarek wielu państw. Ważnym aspektem turystyki jest jej międzynarodowy charakter.

Celem niniejszej publikacji jest analiza roli ruchu turystycznego jako czynnika determinującego rozwój obszarów transgranicznych. Przedmiotem artykułu są przyczyny, podstawy i uwarunkowania rozwoju turystyki transgranicznej. Opisano w nim genezę, przyczyny powstania i podstawy formalne funkcjonowania euroregionów, a także scharakteryzowano znaczenie turystyki w aktywizacji gospodarczej obszarów nadgranicznych. Artykuł zawiera również dane statystyczne i ich analizę w odniesieniu do zmian, które zaszły w ostatnich latach. Jako przykład dla rozważań wykorzystano Euroregion Niemen. Publikacja stanowi też próbę prognozy przyszłej sytuacji w dziedzinie turystyki transgranicznej i roli tego euroregionu w przyszłości.

Literatura dotycząca omawianej tematyki jest dość obszerna. Artykuł powstał przy wykorzystaniu materiałów książkowych, artykułów prasowych, ogólnodostępnych danych statystycznych, jak również informacji netograficznych.

Metodą badawczą, którą zastosowano w artykule, była krytyka piśmiennicza literatury obejmującej poruszaną tematykę. Podejście badawcze uwzględnia dane ilościowe i jakościowe dotyczące turystyki w obszarach transgranicznych. Narzędzie badawcze stanowiła analiza danych statystycznych.

Korzenie i cele transgranicznych form współpracy w Europie

Idee współpracy lokalnych i regionalnych społeczności obszarów transgranicznych narodziły się w Europie Zachodniej w latach 50. XX w. Ich powstanie zbiegło się w czasie z początkami integracji krajów Europy Zachodniej i formowania EWG. Pionierami idei współpracy wykraczającej poza granice były regiony z pogranicza norwesko-szwedzko-fińskiego, holendersko-niemieckiego oraz niemiecko-francuskiego. W niektórych krajach zachodnioeuropejskich, takich jak Hiszpania, Portugalia i Grecja, rozpoczęto współpracę transgraniczną o wiele później, bo dopiero w latach 80. Stało się to możliwe dzięki przemianom politycznym i rozwojowi demokracji w tych krajach (Czekaj, 2007).

Jeszcze później, bo dopiero po 1989 r., doszło do zainicjowania podobnych procesów w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Odzyskanie suwerenności politycznej, transformacja gospodarki w kierunku gospodarki rynkowej, demokratyzacja państwa i budowa społeczeństwa obywatelskiego połączona z rozwojem samorządności lokalnej i rozwojem świadomości regionalnej stały się fundamentalnymi czynnikami wpływającymi na współpracę na granicach tych państw. Sytuacja wyglądała analogicznie również w przypadku Polski (Moraczewska, 2008).

Pierwszy euroregion obejmujący obszary Polski – Nysa – został powołany w 1991 r. W następnych latach liczba euroregionów systematycznie się zwiększała aż do 2003 r. Obecnie istnieje łącznie 16 euroregionów. Listę wszystkich utworzonych euroregionów w granicach Polski przedstawia tabela 1.

Tab. 1. Euroregiony na obszarze Polski w 2015 r.

Nazwa euroregionu	Rok utworzenia	Kraje członkowskie w momencie utworzenia
Nysa	1991	Polska, Niemcy, Czechy
Karpacki	1993	Polska, Słowacja, Ukraina, Węgry, Rumunia
Szprewa–Nysa–Bóbr	1993	Polska, Niemcy
Pro Europa Viadrina	1993	Polska, Niemcy
Tatry	1994	Polska, Słowacja
Bug	1995	Polska, Ukraina, Białoruś
Pomerania	1995	Polska, Niemcy, Szwecja
Glacensis	1996	Polska, Czechy
Niemen	1997	Polska, Litwa, Białoruś
Pradziad	1997	Polska, Czechy
Bałtyk	1998	Polska, Rosja, Litwa, Szwecja, Dania
Śląsk Cieszyński	1998	Polska, Czechy
Silesia	1998	Polska, Czechy
Beskidy	2000	Polska, Czechy, Słowacja
Puszcza Białowieska	2002	Polska, Białoruś
Łyna–Ława	2003	Polska, Rosja

Źródło: Czekaj (2007)

Wyczerpujące uzasadnienie potrzeby prowadzenia współpracy transgranicznej zawarto w preambule do *Europejskiej karty regionów granicznych i transgranicznych*: „Granice są «bliznami historii». Współpraca transgraniczna pomaga w łagodzeniu niekorzystnych skutków istnienia granic, a także w przezwyciężaniu skutków położenia terenów przygranicznych na narodowych obrzeżach państw oraz służy poprawie warunków życiowych osiadłej tam ludności. Współpraca ta obejmować powinna wszystkie dziedziny życia kulturalnego, społecznego i gospodarczego, a także rozwoju związanej z nimi infrastruktury” (*Europejska...*, 2004: 2).

Głównym zamierzeniem współpracy transgranicznej jest zniesienie barier i utrudnień wynikających z istnienia granic państwowych. Uwarunkowania historyczne i polityczne, takie jak obawa przed agresją militarną, faworyzowanie własnych narodowych struktur gospodarczych, miały zasadniczy wpływ na słabsze zaludnienie stref granicznych. Działalność gospodarcza, handel oraz ludność ciążyły ku centrom państw narodowych. Szlaki komunikacyjne biegly równolegle do granic. Granice naturalne, takie jak rzeki, jeziora, morza i góry, potęgowały znaczenie granicy jako zapory. Ideologie polityczne oraz ambicje oddzielnych bloków militarnych przekształciły granice państwowe w szczelne rubieże.

Szczególną formą współpracy transgranicznej, w której biorą udział społeczności lokalne i regionalne, jest współpraca w ramach euroregionów. Forma ta wyróżnia się najwyższym stopniem instytucjonalizacji struktur współdziałania ponadgranicznego. Współpraca transgraniczna nabiera cech współpracy euroregionalnej z chwilą wprowadzenia stałych, instytucjonalnych form współdziałania przez tworzenie stowarzyszeń (związków celowych), rad, sekretariatów, grup roboczych, komitetów zarządzających itp., a także licznych powiązań z wyspecjalizowanymi krajowymi i międzynarodowymi organami koordynacji współpracy transgranicznej (Klima, 2001).

Termin *euroregion* nie ma charakteru formalnego i nie występuje w oficjalnych dokumentach Unii Europejskiej oraz w większości umów między państwowymi odnoszących się do regionów prowadzących współpracę ponadgraniczną. *Euroregion* stanowi określenie raczej potoczne, lecz mocno już ugruntowane w literaturze i mass mediach oraz występujące coraz częściej w różnych oficjalnych dokumentach regionalnych i lokalnych związanych z formalizacją współpracy transgranicznej, zwłaszcza w krajach Europy Środkowej i Wschodniej.

Podstawowymi celami współpracy w euroregionie są rozwój społeczno-gospodarczy i stała poprawa warunków życia mieszkańców. Współpraca pomaga w pozyskiwaniu środków unijnych przeznaczonych na projekty transgraniczne. Ułatwia też nawiązywanie kontaktów gospodarczych, kulturalnych i sportowych, a także rozwój turystyki na obszarze państw członkowskich.

Euroregion Niemen jako obszar turystyczny

Inicjatywa utworzenia Euroregionu Niemen jako obszaru współpracy transgranicznej Polski, Rosji, Litwy i Białorusi znalazła swój wyraz w deklaracji III Bałtyckiego Forum Gospodarczego, które odbyło się w lutym 1995 r. w Wigrach koło Suwałk. Inicjatywę tę poprzedziło zawarcie przez wojewodę suwalskiego dwóch porozumień transgranicznych z (Zdulski, 2002):

- przewodniczącym administracji obwodu kaliningradzkiego (Rosja) w 1992 r.,
- województwem grodzieńskim (Białoruś) w 1994 r.

Euroregion został powołany w dniu 6 czerwca 1997 r. w wyniku podpisania w Augustowie porozumienia o utworzeniu Związku Transgranicznego Euroregionu Niemen. W kilka miesięcy później, w dniu 27 listopada 1997 r., zarejestrowano Stowarzyszenie Gmin Polskich Euroregionu Niemen, a w skład komitetu założycielskiego stowarzyszenia weszły gminy Olecko i Puńsk oraz miasto Suwałki. Obecnie stowarzyszenie nosi nazwę Stowarzyszenie „Euroregion Niemen”. 4 kwietnia 2002 r. do euroregionu przystąpiła strona rosyjska. Ze względu na częste zmiany dokładne dane na temat powierzchni, liczby ludności czy też liczby gmin członkowskich euroregionu mają charakter przybliżony. Specyfika omawianego euroregionu wynika z faktu przynależności do organizacji zarówno państw członkowskich Unii Europejskiej, jak również Białorusi i Rosji, które nawet nie zabiegają o akcesję do unijnych struktur.

Członkami euroregionu w poszczególnych krajach są:

- po stronie polskiej – Stowarzyszenie „Euroregion Niemen” zrzeszające województwo podlaskie, jedną organizację pozarządową, 38 gmin i 6 powiatów z województwa podlaskiego i warmińsko-mazurskiego
- po stronie białoruskiej – obwód grodzieński,
- po stronie litewskiej – Instytucja Publiczna Biuro Euroregionu Niemen w Mariampolu zrzeszające 15 samorządów z województw: alytuskiego, mariampolskiego i wileńskiego,
- po stronie rosyjskiej – rejony: Czerniachowski, Oziersk, Niestierow, Gusiew i Krasnoznamiensk.

Władzami Związku Transgranicznego są:

- Rada Związku,
- Prezydium Rady Związku,
- Sekretariat Związku,
- Komisja Rewizyjna.

Najważniejszymi obszarami współpracy państw członkowskich omawianego euroregionu są:

- rozwój gospodarczy,
- rozwój turystyki,
- edukacja, szkolenia, rynek pracy,
- ochrona środowiska,
- rozwój kultury i spraw społecznych,
- rozwój transportu.

Euroregion Niemen jako położony w północno-wschodniej części Polski, a także obejmujący część terenu Litwy, Białorusi i Rosji, należy do obszarów o szczególnych walorach turystycznych w Europie. Polska część euroregionu leży w strefie Zielonych Płuc Polski (Kondracki, 2001). Atrakcyjność turystyczna euroregionu budowana jest w głównej mierze na podstawie walorów naturalnych i krajobrazowych, a także historyczno-kulturowych. Na waloryzację euroregionu składają się także unikalne w skali Europy obszary bagienne, wielkie puszcze i kompleksy leśne, duże jeziora, czyste powietrze, jak również zróżnicowane zasoby dziedzictwa kulturowego.

Dużą atrakcją naturalną jest spora lesistość regionu, wpływająca na czystość powietrza. Sąsiedztwo kompleksów leśnych i jezior łagodzi surowy kontynentalny klimat. Na terenie euroregionu znajduje się kilka transgranicznych kompleksów leśnych. Położony kompleks Puszczy Augustowskiej, łącznie z przygranicznymi lasami litewskimi

i białoruskimi, stanowi około 250 000 ha powierzchni (Trojanowska-Strzęboszewska, 2005). Przez puszcę przechodzą liczne szlaki turystyczne: piesze, rowerowe, kajakowe. Puszcza Romnicka stanowi unikatowy transgraniczny kompleks lasów iglastych o charakterze tajgi. Podobnie jak w przypadku Puszczy Augustowskiej istnieją tu warunki do rozwoju turystyki aktywnej, alternatywnej, a nawet questingu. Bogactwo flory i fauny umożliwia rozwój ekoturystyki.

Kluczowym walorem naturalnym jest występowanie jezior z czystsza wodą niż w innych rejonach pojeziernych naszego kraju, z na ogół dostępnymi brzegami. Są tu wody pierwszej klasy czystości (np. jeziora: Aszarynis, Białe Wigierskie, Szurpiły, Jęglówek, Szelment Wielki, Hańcza, Staw Wojciechowski, Busznica, Długie, Białe Filipowskie, Długie Sejneńskie, Dmitrowo, Brożane). Jeziora stwarzają warunki rozwoju turystyki wypoczynkowej i aktywnej, w szczególności kąpeli, plażowania, uprawiania sportów wodnych i wędkarstwa. Jezioro Wigry oraz transgranicznie położone jeziora Gaładuś, Gołdap i Wisztynieckie mają wybitne walory pod względem możliwości uprawiania żeglarsstwa. To ostatnie jezioro jest też szczególnie cenione przez miłośników wędkarstwa (Kruczek, 2008).

Istotną wartość przyrodniczą, rekreacyjną i historyczną stanowią obszary i otuliny parków narodowych, parków krajobrazowych, doliny Niemena, Narwi, Bugu i Biebrzy wraz z transgranicznym Kanałem Augustowskim (Mydel, Balon, 2002). Szczególne walory przyrodnicze euroregionu objęto różnymi formami ochrony. W polskiej części Związku Transgranicznego leżą 4 parki narodowe: Białowiecki, Biebrzański, Narwiański i Wigierski, stanowiące 31% powierzchni wszystkich parków narodowych w Polsce. Do tego należy doliczyć 14 parków krajobrazowych, liczne użytki ekologiczne, obszary chronionego krajobrazu i pomniki przyrody. Na terenie Litwy w obrębie Euroregionu Niemen leżą 2 parki narodowe: Dzukijski i Trocki Historyczny, na obszarze Białorusi położony jest Park Narodowy „Puszcza Białowiecka” oraz znajduje się blisko 200 rezerwatów. W rosyjskiej części Euroregionu Niemen występują jedynie tzw. zakazniki, czyli obszary służące ochronie zwierzyny łownej, oraz pomniki przyrody. Najbardziej unikalne walory przyrodnicze w całym obszarze transgranicznym reprezentuje Białowiecki Park Narodowy, od 1979 wpisany na *Listę światowego dziedzictwa UNESCO*. Od 1992 znacząca część Puszczy Białowieckiej funkcjonuje jako transgraniczny, polsko-białoruski Obiekt Dziedzictwa Światowego UNESCO. Waloryzacja środowiska naturalnego na tym terenie stwarza warunki rozwoju turystyki wiejskiej, krajoznawczej i uzdrowskiej. Bardzo dobrze rozwija się turystyka aktywna: kajakowa, rowerowa, piesza czy konna. Różnorodność kulturowa umożliwia rozwój turystyki historycznej i kulturowej. Bogactwo walorów i atrakcji można poznać w licznych muzeach, skansenach i galeriach (Szczepanowski, 2013).

Spośród walorów kulturowych w polskiej części na pierwszy plan wysuwa się unikatowy zabytek – Kanał Augustowski. W związku z dużym zainteresowaniem turystów planowane jest utworzenie Parku Kulturowego Kanału Augustowskiego. Do innych walorów kulturowych polskiej części euroregionu zalicza się zespół pokamedulski w Wigrach, zespół poddominikański w Sejnach oraz kompleks zabudowy miejskiej klasycystycznej wzdłuż ulicy Kościuszki w Suwałkach, z kościołem pw. Świętego Aleksandra. Rejon ten to też swoisty tygiel kulturowy – mieszkają tu Polacy, Litwini, starowierzy, Cyganie, muzulmanie, żydzi, ewangelicy – który przyciąga turystów bogactwem i różnorodnością kultury ludowej.

Wpływ turystyki na rozwój Euroregionu Niemen

Turystyka stanowi jeden z najważniejszych czynników kształtujących sytuację gospodarczą, a także współpracę pomiędzy krajami członkowskimi Euroregionu Niemen. W związku z atrakcyjnymi walorami turystycznymi omawianego obszaru, odgrywa ona istotną rolę w aktywizacji gospodarczej, tworzeniu nowych miejsc pracy czy rozwoju przedsiębiorczości. Do inwestycji dokonanych w euroregionie, wpływających bezpośrednio na turystykę i możliwość osiągnięcia korzyści gospodarczych we wszystkich obszarach transgranicznych zaliczyć można:

- częściową odbudowę i modernizację Kanału Augustowskiego,
- wytyczenie transgranicznych szlaków kajakowych, rowerowych i pieszych,
- utworzenie Centrum Informacji Turystycznej Euroregionu oraz punktów informacyjnych na przejściach granicznych,
- organizację festiwali kultury pogranicza,
- opracowywanie wspólnych wydawnictw turystycznych, map, folderów,
- stworzenie programu ochrony zlewni rzeki Niemen i innych programów ekologicznych.

Do inwestycji pośrednio wpływających na turystykę obszarów transgranicznych zaliczyć możemy utworzenie:

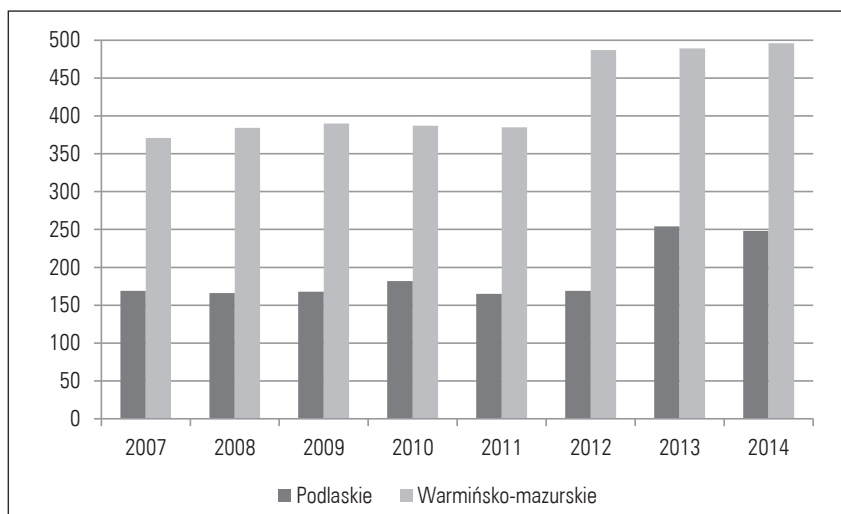
- Stowarzyszenia Izb Gospodarczych ERN,
- zintegrowanej bazy danych biznesowych,
- wolnych obszarów celnych,
- stref ekonomicznych,
- targów i wystaw transgranicznych
- Instytutu Demokracji Lokalnej Euroregionu,
- Centrum Koordynacji Przestrzennej „Niemen”,
- nowych przejść granicznych oraz modernizację infrastruktury transportowej.

Wpływ turystyki na rozwój gospodarczy polskiej części Euroregionu Niemen

Wpływ turystyki na sytuację gospodarczą omawianego euroregionu można przedstawić przez analizę kilku czynników. Jeden z nich stanowi poziom rozwoju infrastruktury turystycznej, w tym przede wszystkim obiektów noclegowych. Wzrost aktywności turystycznej przekłada się na zmiany w bazie noclegowej. Liczę obiektów noclegowych w polskiej części omawianego związku transgranicznego przedstawia rycina 1.

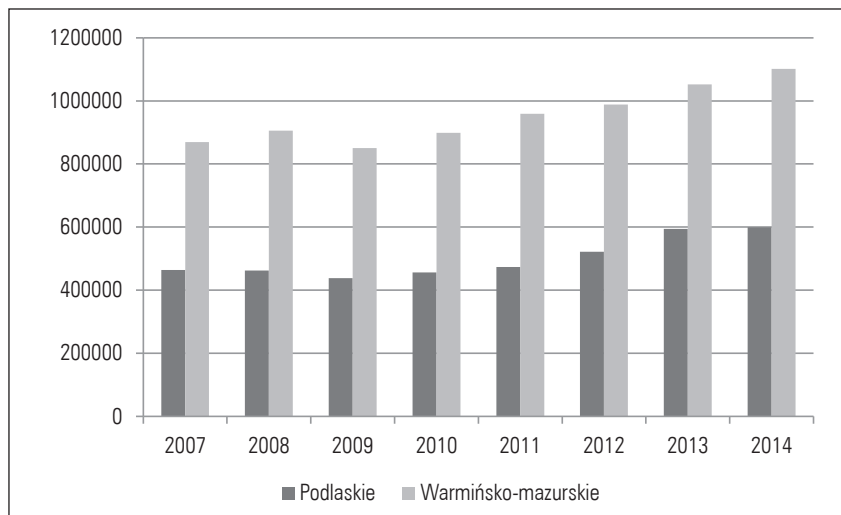
Analiza danych zamieszczonych na rycinie 1 pozwala stwierdzić, że w województwie warmińsko-mazurskim liczba obiektów noclegowych rosła od 2007 r., a w województwie podlaskim – od 2010 r. Świadczyć to może o pozytywnych tendencjach w zakresie turystyki przyjazdowej i zainteresowaniu ofertą pobytową. Region warmińsko-mazurski wyróżnia się na tle innych województw w Polsce pod względem liczby miejsc noclegowych, szczególnie sezonowych. Obiekty noclegowe Warmii i Mazur to przede wszystkim hotele, gospodarstwa agroturystyczne, pensjonaty i motele. Przyrost obiektów noclegowych to wymierne korzyści dla gospodarki, przede wszystkim wzrost liczby miejsc pracy i dochodów z tytułu odprowadzanych podatków.

Ryc. 1. Liczba obiektów noclegowych wg GUS w województwach podlaskim i warmińsko-mazurskim w latach 2007–2014

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Ryc. 2. Liczba turystów korzystających z bazy noclegowej w województwach podlaskim i warmińsko-mazurskim w latach 2007–2014

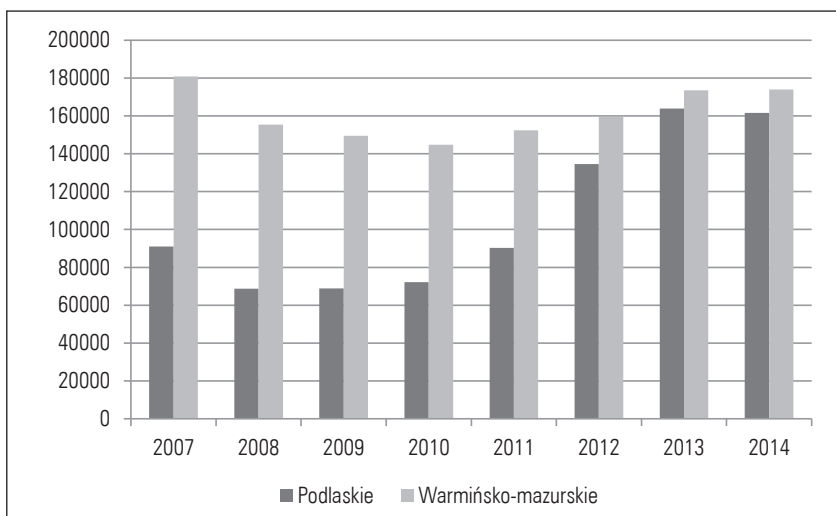

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Dla uzupełnienia obrazu sytuacji bazy noclegowej należy przeanalizować jej wykorzystanie. Liczbę turystów w obiektach noclegowych regionów podlaskiego i warmińsko-mazurskiego przedstawia rycina 2.

Dane zamieszczone na rycinie 2 wskazują zmienne tendencje w zakresie liczby turystów w obiektach noclegowych badanego obszaru. Po wyraźnym spadku w 2009 r. zaobserwować możemy systematyczny wzrost liczby turystów w bazie noclegowej w regionach

Ryc. 3. Liczba turystów zagranicznych korzystających z bazy noclegowej w województwach podlaskim i warmińsko-mazurskim w latach 2007–2014

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

podlaskim i warmińsko-mazurskim od 2011 r. Taka tendencja powoduje pozytywne skutki w zakresie obłożenia obiektów i wzrost dochodów z turystyki.

Kolejnym istotnym czynnikiem, który należy poddać analizie, jest struktura turystyki przyjazdowej. Struktura turystów odwiedzających polską część Euroregionu Niemen jest wielonarodowa, z przewagą obywateli Litwy i Niemiec. Znaczący ruch w turystyce przyjazdowej jest również udziałem obywateli Białorusi, Rosji, Finlandii oraz Estonii. Liczbę turystów zagranicznych najliczniej odwiedzających Podlasie oraz Warmię i Mazury przedstawia rycina 3.

Dane zamieszczone na rycinie 3 pokazują systematyczny wzrost liczby turystów zagranicznych w obiektach noclegowych omawianych regionów od 2011 r. Wyraźny spadek, który nastąpił w 2008 r. w województwie podlaskim i w 2009 w województwie warmińsko-mazurskim, był związany z pojawieniem się symptomów kryzysu gospodarczego.

Wzrost przyjazdów turystów zagranicznych powoduje korzystne skutki w zakresie osiągniętych dochodów z turystyki. Dla pełnego zobrazowania korzyści z zagranicznej turystyki przyjazdowej warto poddać analizie motywy przyjazdów i wydatki turystów (tab. 2).

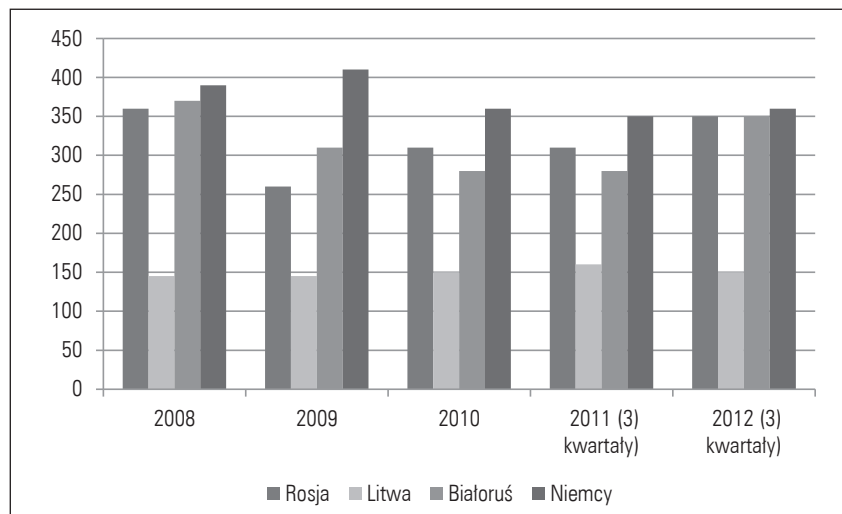
W przypadku turystów z Niemiec dominuje motyw odwiedzin związany z turystyką sentymentalną oraz typowo turystyczny, związany z wypoczynkiem. Na dalszych miejscach zidentyfikowano motywy biznesowe oraz zakupy. W przypadku Litwinów dominują motywy służbowe oraz typowo turystyczne. Duża grupa Litwinów korzysta również z tranzytu. Turyści litewscy najczęściej odwiedzają w Polsce województwo podlaskie (0,4 mln turystów z Litwy), stanowiąc około 30% ogółu turystów zagranicznych przyjeżdżających do tego województwa. Można to wytłumaczyć tym, że właśnie w województwie podlaskim turyści z Litwy najczęściej przekraczają granicę, podróżując do Polski. Na Polskę przypada ok. 10% wyjazdów zagranicznych Litwinów.

Tab. 2. Główne cele przyjazdów turystów zagranicznych z wybranych krajów do Polski w % w latach 2011, 2012 i 2015

Cele	Turyści z Rosji i Białorusi			Turyści z Litwy			Turyści z Niemiec		
	2011	2012	2015	2011	2012	2015	2011	2012	2015
służbowe	30,0	27,0	42,0	38,0	37,0	47,4	22,0	19,0	10,3
turystyczne	8,0	9,0	15,7	25,0	23,0	24,8	30,0	32,0	22,4
odwiedziny	14,0	12,0	13,1	11,0	14,0	16,8	22,0	16,0	60,7
tranzyt	6,0	8,0	8,0	14,0	16,0	4,6	3,0	8,0	1,2
zakupy	29,0	33,0	18,9	6,0	5,0	3,6	5,0	6,0	2,0
inne	13,0	11,0	2,3	6,0	5,0	2,7	8,0	19,0	3,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Instytutu Turystyki (<http://www.msport.gov.pl/statystyka-turystyka>)

Ryc. 4. Przeciętne wydatki w dolarach na 1 dzień pobytu turystów zagranicznych z wybranych krajów odwiedzających województwa podlaskie i warmińsko-mazurskie w latach 2008–2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Instytutu Turystyki

Rosjanie i Białorusini przyjeżdżają głównie w celach służbowych oraz na zakupy. Motywy przyjazdów nie ulegają zmianie w badanym przedziale czasowym.

Istotnym zagadnieniem powiązaniem z turystyką zagraniczną, a wpływającym na sytuację gospodarczą omawianego euroregionu są dochody z turystyki pochodzące z wydatków turystów zagranicznych. Przeciętne wydatki na 1 dzień pobytu turystów zagranicznych najczęściej odwiedzających polską część Euroregionu Niemen przedstawia rycina 4.

Zamieszczone dane wskazują na to, że największe wydatki turystyczne w badanym okresie przypadają na turystów z Niemiec, Rosji i Białorusi. Wyraźnie najmniej wydają turyści z Litwy. Przyczyn tego stanu rzeczy należy upatrywać w motywach przyjazdów powyższych grup turystów oraz długości ich pobytu. Turyści niemieccy zatrzymują się na dłuższe pobyty wakacyjne, co generuje wysokie wydatki, których beneficjentami są

głównie firmy turystyczne. Pobyty Rosjan i Białorusinów są krótsze, a ich wydatki są związane z zakupami i interesami. Niskie wydatki Litwinów w tym zestawieniu wynikają głównie z dużego odsetka przejazdów tranzytowych, które nie przyczyniają się do znaczących wydatków turystycznych. Można również zaobserwować wahania wydatków turystycznych turystów zagranicznych w badanym okresie. Występuje tendencja wzrostowa wydatków turystycznych w przypadku Niemców, Rosjan i Białorusinów od 2011 r. Poziom wydatków turystycznych ma kolosalny wpływ na sytuację gospodarczą omawianych regionów. Dlatego warto podejmować działania służące zwiększeniu ich poziomu z korzyścią dla wielu grup interesariuszy w omawianych regionach.

Wpływ turystyki na rozwój gospodarczy zagranicznej części Euroregionu Niemen

Turystyka wywiera również pozytywny wpływ na gospodarkę obszarów znajdujących się na terytoriach pozostałych krajów członkowskich Euroregionu Niemen. Wyraźnie jest to odczuwalne w przypadku Litwy. Rejony Mariampolski i Alytuski, znajdujące się na terenie Euroregionu Niemen, należą obok wybrzeża Bałtyku do najczęściej odwiedzanych obszarów Litwy. Największym zainteresowaniem turystów cieszą się:

- Pojezierze Wileńskie wraz z uzdrowiskiem Druskienniki,
- Wilno wraz zabytkami wpisanymi na *Listę UNESCO*,
- Troki wraz z pojezierzem i Trockim Historycznym Parkiem Narodowym.

Turyści zagraniczni przybywający na Litwę przede wszystkim odwiedzają krewnych i znajomych, poza tym przyjeżdżają w celach krajoznawczych i zdrowotnych. Podobne motywy występują również wśród turystów z Polski. Polska aktywnie współpracuje z Litwą w zakresie gospodarki i turystyki już od połowy lat 90. Na podstawie podpisanej umowy w dniu 20 listopada 2002 r. została powołana Polsko-Litewska Podkomisja ds. Turystyki. Terytorium Litwy jest łatwo dostępne dla zagranicznych turystów. Członkostwo Litwy w UE dodatkowo korzystnie wpływa na ruch turystyczny. Litwa dysponuje również dobrze rozwiniętą infrastrukturą turystyczną, zwłaszcza w porównaniu z infrastrukturą rosyjską i białoruską. Jest najczęściej odwiedzanym krajem w Euroregionie Niemen. Liczbę polskich turystów odwiedzających Litwę i pozostałe kraje Euroregionu Niemen pokazuje rycina 5.

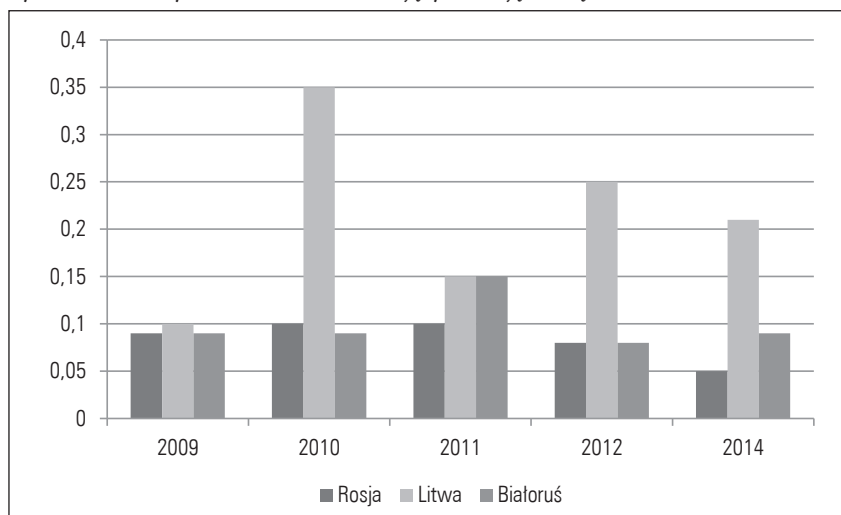
Analiza danych zamieszczonych na rycinie 6 pokazuje, że wyraźnie najwięcej polskich turystów wyjeżdża na Litwę. Taka sytuacja jest uwarunkowana wieloma czynnikami. Wynikają one przede wszystkim z dostępności komunikacyjnej, rozwiniętej bazy noclegowej i odmiennej niż w przypadku Rosji i Białorusi polityki turystycznej. Duży wpływ na ruch turystyczny mają ułatwienia w przekraczaniu granicy, związane z członkostwem w UE.

Natomiast w przypadku Białorusi i Rosji liczba turystów utrzymuje się na podobnym, znacznie niższym niż w przypadku Litwy poziomie i nie przekracza 150 tys. osób rocznie. Według danych Instytutu Turystyki w 2011 r. 10% wszystkich podróży Polaków do Rosji i Białorusi miało charakter służbowy.

Liczba obiektów noclegowych na Litwie w 1997 r., a więc w momencie powstania Euroregionu Niemen, wynosiła 503, w tym hoteli – 182. Liczbę obiektów noclegowych i hoteli na Litwie w latach 2009–2014 przedstawia rycina 6.

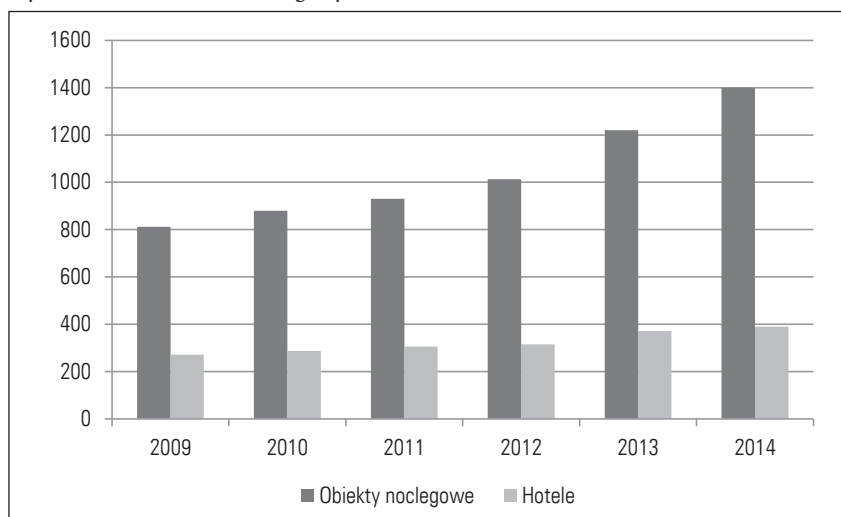
Analiza danych przedstawionych na rycinie 7 wskazuje jednoznacznie na rosnący trend w zakresie liczby obiektów noclegowych i hoteli na Litwie w latach 2009–2014.

Ryc. 5. Liczba turystów z Polski odwiedzających Rosję, Litwę i Białoruś w latach 2009–2014

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Instytutu Turystyki

Ryc. 6. Liczba obiektów noclegowych i hoteli na Litwie w latach 2009–2014

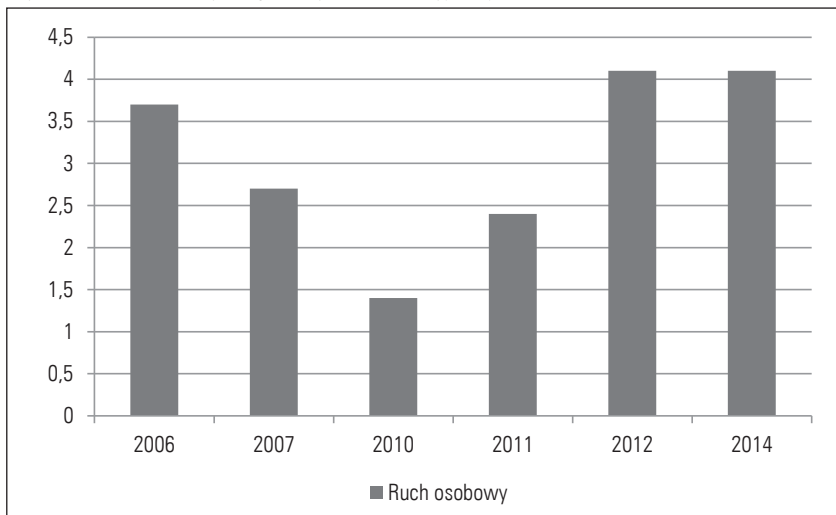

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z www.stat.gov.lt

Świadczyć to może o pozytywnym wpływie ruchu turystycznego na rozwój infrastruktury turystycznej, a także na gospodarkę. Korzyści z tego tytułu dla gospodarki litewskiej są analogiczne jak w przypadku Polski.

Dla dokładniejszego zobrazowania wpływu bazy noclegowej na sytuację gospodarczą obszaru transgranicznego warto poddać analizie dane dotyczące obiektów noclegowych położonych w rejonach wchodzących w skład litewskiej części Euroregionu Niemen. Dane dotyczące bazy noclegowej zostały przedstawione w tabeli 3.

Ryc. 7. Ruch osobowy na granicy polsko-rosyjskiej w latach 2006-2014

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych z www.strazgraniczna.pl

Tab. 3. Baza noclegowa, zatrudnienie w usługach noclegowych oraz dochody z usług noclegowych i towarzyszących w litewskiej części Euroregionu Niemen w latach 2011–2013

Rejon	Baza noclegowa			Zatrudnienie			Dochody (w tys. Lt)		
	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2010	2011	2012
alytuski	99	84	95	2063	2123	2157	154,0	174,0	182,0
mariampolski	15	15	18	127	139	129	7,0	7,4	7,9
wileński	194	204	273	3015	3396	3441	239,0	259,0	305,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych www.stat.gov.lt.

Analiza danych zamieszczonych w tabeli 3 pokazuje, że rośnie liczba obiektów noclegowych, zwiększają się zatrudnienie i osiągnięte z tego tytułu dochody. Świadczy to o pozytywnych skutkach dla gospodarki wynikających z ruchu turystycznego. Szczególnie jest to zauważalne w rejonie stołecznym. Nieznaczne wahania możemy zaobserwować w wypadku rejonów słabiej rozwiniętych – Mariampolskiego i Alytuskiego.

Białoruś jest jednym z najrzadziej odwiedzanych przez Polaków i innych turystów zagranicznych krajem. Główną tego przyczyną jest dosyć jednostronne i wybiórcze przedstawianie kraju w mediach oraz zwykła niewiedza dotycząca jego walorów turystycznych. Dodatkowo dostęp do kraju utrudnia obowiązek posiadania wizy. Taka sytuacja nie pozostaje bez wpływu na ruch turystyczny i osiągnięte z tego tytułu dochody.

Na obszarze Białorusi w skład Euroregionu Niemen wchodzi obwód grodzieński. Jest to obszar o wyjątkowej atrakcyjności turystycznej, łączący w sobie walory naturalne z walorami antropogenicznymi (Małecka, 2004). Blisko 25% mieszkańców obwodu stanowi ludność polska. Największym zainteresowaniem turystów cieszą się:

- Grodno wraz z zabytkami,
- zespół zamkowy w Mirze, wpisany na *Listę UNESCO*,
- tereny Puszczy Białowieskiej,
- Kanał Augustowski.

Wpływ turystyki na rozwój gospodarczy białoruskiej części Euroregionu Niemen warto przeanalizować na podstawie poziomu rozwoju bazy noclegowej (tab. 4).

Tab. 4. Baza noclegowa obwodu grodzieńskiego w latach 2008–2013

Obwód grodzieński	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Liczba hoteli	28,0	40,0	42,0	49,0	58,0	57,0
Liczba pokoi	1209,0	1372,0	1429,0	1486,0	1579,0	1589,0
Liczba gości (w tys.)	124,0	141,8	139,6	158,0	162,9	159,9,0
Dochody (w mld rubli)	6,9	16,0	17,8	28,0	55,7	75,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze strony www.stat.gov.by.

Analiza danych zawartych w tabeli 4 pokazuje, że również na Białorusi panuje tendencja wzrostowa w zakresie liczby hoteli, liczby gości i dochodów osiągniętych z tytułu świadczonych usług w hotelach.

Jednym z przykładów pozytywnego oddziaływania turystyki na gospodarkę w obszarze transgranicznym jest Kanał Augustowski. Dzięki współpracy w ramach euroregionu w czerwcu 2005 r. została podpisana umowa pomiędzy rządami Polski i Białorusi, dotycząca współpracy przy rekonstrukcji granicznego odcinka kanału. Duże znaczenie dla ruchu turystycznego miało otwarcie pierwszego kajakowego przejścia granicznego na słuzie Kurzyniec, które nastąpiło 30 kwietnia 2005 r. Od kilku lat wiosną organizowany jest Międzynarodowy Spływ Kajakowy Kanałem Augustowskim i rzeką Niemen z Augustowa do Druskiennik. Rewitalizacja Kanału Augustowskiego wpłynęła znacząco na poprawę sytuacji gospodarczej w regionie.

Rejony Czerniachowski, Gusiew, Oziorsk i Krasnoznamieńsk obwodu kaliningradzkiego Federacji Rosyjskiej weszły w skład Euroregionu Niemen dopiero w 2002 r. Stało się to możliwe dzięki zacieśnieniu współpracy na szczeblu samorządowym, jak również dzięki współpracy gmin i miejscowości po obu stronach granicy (Kulesza, 2003). Przykładem może służyć współpraca miast partnerskich Gołdap i Gusiew w zakresie wymiany turystycznej. Przedstawiciele branży turystycznej obu regionów spotykają się na organizowanych przez obie strony targach turystycznych. Efektem tych spotkań jest znaczny wzrost zainteresowania przygraniczną wymianą turystyczną. Dominującym celem wyjazdów Polaków do obwodu kaliningradzkiego i Rosjan do regionu warmińsko-mazurskiego są zakupy. Liczbę osób przekraczających granicę z obwodem kaliningradzkim przedstawia rycina 7.

Dane zamieszczone na rycinie 7 wskazują na rosnący trend w ruchu granicznym od 2010 r. Ruch graniczny przynosi gospodarkom obu stron wymierne korzyści, gdyż zwiększa poziom wymiany handlowej. W 2013 r. Rosjanie wydali w Polsce 238 mln zł, a Polacy w Rosji 143,2 mln zł. W 2012 było to odpowiednio 170,0 mln i 128,6 mln zł.

Poza korzyściami handlowymi rejony obwodu kaliningradzkiego mają do zaoferowania wiele innych walorów. Rejony wchodzące w skład związku transgranicznego odznaczają się dużymi walorami naturalnymi (Puszcza Romnicka), jak również antropogenicznymi (zamki pokrzyżackie, budowle sakralne różnych wyznań). Ogromną szansą dla rozwoju regionalnej turystyki może być zagospodarowanie Kanału Mazurskiego, położonego na obszarach o wybitnych walorach przyrodniczo-krajobrazowych (Żukowski, 2006).

Podsumowanie

Turystyka odgrywa szczególną rolę w aktywizacji i rozwoju regionów transgranicznych. Wniosek, który można sformułować na koniec artykułu, to stwierdzenie, że turystyka stanowi istotny bodziec wpływający na kondycję gospodarczą obszarów transgranicznych Euroregionu Niemen. Dzięki turystyce rozwija się infrastruktura turystyczna, poprawia dostępność komunikacyjna, powstają nowe miejsca pracy, rosną uzyskiwane dochody, wydatki i liczba turystów.

W przypadku Euroregionu Niemen znaczące zmiany, które zaszły pod wpływem turystyki w gospodarce, są już wyraźnie zauważalne. Dalszy wysiłek w kierunku zacieśniania współpracy i intensyfikacji ruchu turystycznego może poprawić wskaźniki rozwoju gospodarczego. Aby jednak do tego doszło, potrzebna jest wola współpracy wszystkich państw członkowskich. Dotyczy to w szczególności Białorusi i Rosji. Ułatwienia w przekraczaniu granicy, zmiana polityki turystycznej oraz zwiększenie nakładów na promocję mogłyby zaowocować zwiększeniem korzyści gospodarczych uzyskiwanych dzięki turystyce.

Literatura

References

- Borys, T., Panasiwicz, Z. (1997). *Panorama euroregionów*. Jelenia Góra: Urząd Statystyczny w Jeleniej Górze.
- Czekaj, M. (red.) (2007). *Euroregiony na granicach Polski*. Wrocław: Urząd Statystyczny we Wrocławiu. *Euroregiony w granicach Polski 2007*. Pozyskano z: <http://wroclaw.stat.gov.pl/euroregiony-na-granicach-polski-2007-202/>.
- Europejska karta regionów granicznych i przygranicznych. Nowelizacja*. (2004). Pozyskano z: <http://iso.karpacki.pl/pliki/EKRG200805032703.pdf>
- <http://pracownia.org.pl/dziki-zycie-numery-archiwalne,2139,article,2843>
- http://wtir.awf.krakow.pl/pdf/studenci/strony_st/projekty/litwa/jakub_gabrys.pdf
- http://wtir.awf.krakow.pl/pdf/studenci/strony_st/projekty/litwa/patrycja_serafin.pdf
- <http://www.niemen.org.pl>
- <http://www.stat.gov.by>
- <http://www.stat.gov.lt>
- <http://ww.stat.gov.pl>
- Klima, E. (2001). Euroregiony – czy regiony. W: A. Jewtuchowicz (red.), *Strategiczne problemy rozwoju regionów w procesie integracji europejskiej*, Zakład Ekonomiki Regionalnej i Ochrony Środowiska. Łódź: Uniwersytet Łódzki.
- Kondracki, J. (2001). *Geografia regionalna Polski*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kruczek, Z. (2008). *Polska. Geografia atrakcji turystycznych*. Kraków: Wydawnictwo Proksenia.
- Kulesza, E. (2003). *Współpraca transgraniczna jako czynnik rozwoju lokalnego na przykładzie gmin polskiego pogranicza z Rosją*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Malendowski, W., Szczepaniak M. (2000). Rola euroregionów w procesie integracji europejskiej. W: W. Malendowski, M. Szczepaniak (red.), *Euroregiony – mosty bez granic*. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.
- Małecka, E. (2004). *Euroregiony na granicach Polski 2003*. Wrocław: US Wrocław.
- Moraczewska, A. (2008). *Transformacja funkcji granic Polski*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Mydel, R., Balon, J. (2002). *Atlas Polski*. Tom 2, Kraków: Oficyna Wydawnicza Fogra.

- Szczepanowski, A.E. (2013). *Walory i atrakcje turystyczne województwa podlaskiego. Tom II. Walory przyrodnicze*. Białystok: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Finansów i Zarządzania w Białymstoku.
- Trojanowska-Strzęboszewska, M., (2005). Krótka charakterystyka granic wschodnich III RP. W: J. Kurczewska, H. Bojar (red.), *Granice na pograniczach*. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, 29–33.
- Zdulski, M. (2002), *Polskie doświadczenia we współpracy transgranicznej*. Realizacja Funduszu Małych Projektów PHARE CBC Jelenia Góra.
- Żukowski, A. (2006), *Polska wobec obwodu kaliningradzkiego Federacji Rosyjskiej*, Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

Krzysztof Sala, dr, adiunkt, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Wydział Humanistyczny, Instytut Politologii, Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej. Absolwent kierunku międzynarodowe stosunki gospodarcze (specjalność: studia europejskie) na Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie (studia magisterskie) zakończonych dyplomem na podstawie pracy *Realizacja polityki ekorozwoju w krajach skandynawskich*, podyplomowych studiów w zakresie zarządzania jakością i ochroną środowiska w Wyższej Szkole Zarządzania i Bankowości w Krakowie oraz Kolegium Zarządzania i Finansów Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, zakończonych uzyskaniem tytułu doktora nauk ekonomicznych na podstawie rozprawy *Nowe rodzaje turystyki jako przejaw postmodernizmu zachowań konsumenckich w Polsce*. Ma wieloletnie doświadczenie w praktyce gospodarczej na różnych stanowiskach zawodowych. Ma doświadczenie w pracy naukowo-dydaktycznej zdobyte na uczelniach publicznych i prywatnych. Do głównych obszarów zainteresowań zalicza politykę gospodarczą i turystyczną Polski i Unii Europejskiej, przedsiębiorczość w sektorze małych i średnich firm oraz zarządzanie strategiczne.

Krzysztof Sala, PhD, Assistant Professor, Pedagogical University of Cracow, Faculty of Humanities, Institute of Political Science, Department of Economics and Economic Policy. He has graduated of International Economic Relations (specialisation European Studies) at the Cracow University of Economics (MA) with a paper entitled *Implementation of the policy of sustainable development in the Nordic countries*, postgraduate studies in the field of quality management and environmental protection at School of Management and Banking in Krakow and the College of Management and Finance School of Economics in Warsaw, leading to a doctoral degree in economic sciences for the thesis *New types of tourism as a manifestation of postmodern consumer behavior in Poland*. He is experienced in business. He has experience in research and academic work gained at public and private universities. The main areas of his interest include economic policy and tourism of Poland and European Union, entrepreneurship in small and medium-sized businesses, and strategic management.

Adres/Address:

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
Wydział Humanistyczny
Instytut Politologii
Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej
ul. Podchorążych 2
30-084 Kraków, Polska
e-mail: krzysztofsal@onet.pl